

Latori felső malom

a vízikönyv száma XII/8.

A sályi patakon a forrás után az első malom a község ősi településrészén a Váralján épült, amelyet ma Latornak neveznek¹. A Latori felső malom pontos helyét, a tulajdonjogot legalább 20 évre visszamenőleg igazoló alispáni határozat és a vízikönyv számát, a tulajdonos nevét, illetékességét az alatta lévő malmok vízikönyvi dokumentációjából, műszaki terveiből és engedély okirataiból, valamint egy 1945-ben, Sály község előljárósága által a mezőkeresztesi járási főszolgabírónak, s rajta keresztül az Iparügyi Minisztériumnak írt jelentésből ismeretes. A malom XII/8 számú vízikönyvét nem található a sályi malmok vízikönyvi iratai között a Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltárban, így nincs adat a vízikerek méreteiről. Az 1945-ös jelentésből azonban ismeretes, hogy a még működő hat sályi malom egyikeként, két hengerszékkal működött közvetlenül a háború után.

A Latori felső malom – név nélkül – szerepel az első (1763 – 1787) és a harmadik (1869 – 1887) katonai felmérés, valamint a Magyar Királyság (1869 – 1887) 1:25.000 léptékű térképén. 2015 nyarán a Sályért Egyesület tagjainak részvételével a malomromot sikerült azonosítanunk. A malom helyben ismert mai nevét – Hamvas - utolsó tulajdonosáról, molnáráról kapta. Sály község előljáróságának 1945-ben írt jelentésében az alábbiak olvashatók [S1-01]:

- 1./a községünk területén gyár, vagy vállalat nincs, községünk területén 6 vizimalom van és működik.
- b. Tulajdonosaik: Horváth Lajos, Bakó László utoda özv. Balázs Antalné, Petrus János, Erdélyi József, Hamvas György, Dr Szinyei Merse József.
- c. 5 malomnak a tulajdonosa helyben tartózkodik, míg dr. Szinyei Merse Józsefné elmenekült, de vizimalma bérbé van adva Bodnár Pál sályi lakosnak, aki a malmot jelenleg is üzemben tartja.
- d. a malmokat a tulajdonosuk, illetve a bérlő üzemben tartja.
- 2./a. a malmok sem a vörös hadsereg bejövetele előtt, sem azóta tisztviselőt nem alkalmaztak. A vizimalmok napi teljesítménye 5-8 mázsa termés s így a multban, mint a jelenben csak egy-egy munkást alkalmaznak.
- c. tisztviselő alkalmazva nincs.
- d./Hat munkás .
- e./ -----
- f./ Az alkalmazottak munkabérüket megkapták és megkapják.
- g./ -----
- 3./a Hajtóerő víz.
- b./ gépei Dr. Szinyei Merse Józsefné, Bodnár Pál és Horváth Lajos malma egyhengeres, míg özv. Balázs Antalné, Petrus János, Erdélyi József és Hamvas György malma kettő hengeres.
- c. a malmok felszerelése, berendezése a vizimalmok szokásos berendezése volt.
- d./A felszerelések hiányosak és csak szükség szerűek.
- é./A malomüzemekben a szijazat hiányos, csak szükség szerint van pótolva, mely huzamosabb üzembentartásra nem alkalmas. A hiányok csak új szijazat kiutalásával volna pótolható.
- 4./a. Az üzemekben csak őrlésre váró termés van, melyet a vāmör[lés]re jogosultak a fejadagjuknak megfelelően naponként őrlésre visznek, idegen anyag tárolva nincs.

¹ Lásd: Barsi Ernő: Sály – egy bükkalji falu a hagyományos gazdálkodás idején. (A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai XVII. 17. old., - 1984.)

b./ Romlástól meg vannak óvva.

c./ -----

5./a.4/a alatti nyersanyag a malmokban nincs.

b./ Cukorrépa nincs.

c./ Nincs

6./a. Az üzemekben egy hónapi kenőolaj és gyanta van.

b./ Állandó üzemtartáshoz szükséges volna a malmoknak összesen 36 kg. kenőolaj és 12 kg. gyanta.

A sályi malmokról és azok tulajdonosairól szóló fenti 1945-ös előjárósági jelentést Horváthné Gomány Judit – akinek már a déd- és ükapja is molnár volt - juttatta el a Sályért Egyesület vezetőjéhez, így neki és Stengerné Forgony É. Andreának köszönhetően adható most közre.

(a Latori felső malom – már vízikerek nélkül)

A Latori felső malomról a szomszédos malmok vízikönyveiben

Kolos Mihály okl. mérnök összesen öt² sályi malom műszaki dokumentációját készítette el. Sályból több megrendelése is volt, a malmok műszaki leírása, helyszínrajza, a patak és a malomárok hossz- és keresztmetszelveinek, valamint műtárgyainak rajza részletes, pontos. Az alábbi dokumentumok megtalálhatók a Latori alsó malom, a Latori felső kendertörő, az Alsó Tarizsa malom, a Kajla malom és a Csákó malom vízikönyvi dokumentumai között. Ezekből ismerhetők meg annak a nyolc sályi malomnak – köztük a Latori felső malomnak

---

² Valószínű, hogy Kolos Mihály további sályi vízimalmok műszaki dokumentációjának elkészítésére kapott megbízást, ám a 13 sályi malomból eddig csak ötnek a vízikönyvét találtuk meg a levéltárban.

- a fontosabb adatai, amelyekről jelenleg nem található önálló dosszié a vízügyi levéltárban.

Műszaki leírás, általános rész (1903)

A műszaki leírás általános része 13 sályi malmot sorol fel, a tulajdonos(ok) nevének és lakhelyének (illetőségének), az alispáni igazoló határozat és a vízikönyv számának feltüntetésével. E dokumentumból tudjuk, hogy 1892-ben a Latori felső malom tulajdonosai – Krokos István kácsi lakos 1/10, Bodnár György mezőkövesdi lakos 1/2, özv. Pinczés Jánosné sályi lakos 4/10 – 4005/92 VII 22 számmal kapták meg Borsod vármegye alispánjától a tulajdonjogukat legalább 20 évre visszamenőleg igazoló jogerős határozatot. E dokumentum alapján jegyezték be a Latori felső malmot Borsod vármegye vízikönyvébe a XII/8 számon.

A Kolos Mihály mérnök által készített műszaki leírás általános részét lásd a *Latori felső kendertörő* vízikönyvi dokumentumait ismertető résznél [S3-12]. Azonos tartalommal olvasható a 13 sályi malomra – így a Latori felső malomra is – vonatkozó általános műszaki leírás az Alsó Tarizsa malom [S7-04], a Kajla malom [S11-18] és a Csákó malom [S12-17] vízikönyvében is.

A négy latori malmot – köztük a forrás után elsőként épült Latori felső malmot – egy, a vadpatak 3+42 szelvényénél az Adriai tenger szintje fölött 193.20 méter koronamagassággal épült duzzasztógát segítségével látták el vízzel, ezt a duzzasztott vizet a latorpusztai gazdák baromitásra is használták, ezért a meder karbantartásából nekik is ki kellett venni a részüket. (Lásd u.o.)

A patak hossz- és keresztshelvényei

A vadpatak hossz-shelvény rajza 1:100 (magasság) illetve 1:10000 léptékben mutatja (30-tól 93-ig) a sályi patak egykori medrét, a 13 sályi malom nevét, a duzzasztó gátak és a közúti hidak helyét, illetve a víz esését az Adriai tenger szintjéhez mért 199 méterről 125 méterig. A vadpatak medrének egykori szélességét, mélységét, formáját 93 keresztshelvény segít meghatározni 1:100 léptékben. A folyásirány szerinti felsorolásban a forrás után elsőként épült malom a Latori felső malom.

Helyszínrajz (1903)

Az 1:2880 léptékű, a korabeli kataszteri térkép alapján készült helyszínrajz 13 sályi malom nevét, pontos helyét, a malomépület és a malomcsatorna elhelyezkedését, helyrajzi számát közli. A folyásirány szerinti felsorolásban a forrás után elsőként épült malom a Latori felső malom. A helyszínrajzon jól látható a 3+40 szelvényénél elhelyezett duzzasztó gát, amelynek segítségével a vadpatakából a négy latori malmot – köztük elsőként a Latori felső malmot – vízzel ellátó malomcsatornába terelték a vizet.

A helyszínrajz alapján a Latori felső malom és a Latori alsó malom egészen közel álltak egymáshoz, az első egy kisebb épület a malomcsatorna jobb oldalán, a másik, a jóval nagyobb Latori alsó malom épülete a malomcsatorna bal oldalán.³

A malomárok hossz- és keresztshelvényei és mőtárgyak

A Latori felső malom helyét a malomcsatorna 6 + 12 szelvényénél, 186.37 méter tengerszint feletti magasságban jelöli a rajz. A vízikerek méretéről, amint fentebb már utaltunk rá, nincs adat. Alsó szomszédja, a Latori alsó malom malomfőjének részletrajza 2 nagyméretű, 5. 50 és 5.80 méter átmérőjű, egyenként 0.40 méter széles felülcsapott

³A harmadik katonai felmérés térképén a Latori felső malom és a Latori alsó malom közötti távolság kb. kb. 110 méter, a Magyar Királyság 1:25 000 léptékű térképén ugyanez kb. 60 méter.

vízikereket jelöl.

A Latori felső malom engedély okirata

A Latori alsó malom és a Latori felső kendertörő engedélye, az engedélyesek kötelességei között többször is hivatkozik a Latori felső malom engedély okiratára, pontosan annak 3. és 5. paragrafusára:

A Latori felső malomra vonatkozó részlet a Latori alsó malom engedélyéből

Engedélyesek kötelesek:

b.) A **Latori felső malom** engedélyokiratának 3. §-a a.) pontjában engedélyezett – a jelen vízhasználat érdekeit szolgáló közös víziművek létesítéséhez és fentartásához 14/55 arányban hozzájárulni.-

c.) A Lator patak medrét és partjainak az 1885. évi XXIII. tcz. 55 §-a alapján a terelő mű felett 100, alatta 100, összesen 200 méter hosszban jókarban tartásához a **Latori felső malom**, 5 §-a értelmében 14/55 arányban hozzájárulni.

A Latori felső malomra vonatkozó részlet a Latori felső kenderetörő engedélyéből

Engedélyesek kötelesek:

b.) A **Latori felső malom** engedélyokiratának 3. §-a a.) pontjában engedélyezett – a jelen vízhasználat érdekeit szolgáló közös víziművek létesítéséhez és fentartásához 10/55 arányban hozzájárulni.-

c.) A Lator patak medrét és partjainak az 1885. évi XXIII. tcz. 55 §-a alapján a terelő mű felett 100, alatta 100, összesen 200 méter hosszban jókarban tartásához a **Latori felső malom**, 5 §-a értelmében 10/55 arányban hozzájárulni.

Vagyis a 3+40 szelvénynél a vadpatak medrébe épített duzzasztó gát és a malomcsatorna fenntartásával kapcsolatos kötelességeket a Latori felső malom engedély okiratának 3. § a. és az 5. § a. pontja szabályozza, az alatta lévő három malom – a Latori alsó malom, a Latori felső kendertörő és a Latori alsó kendertörő – engedélyében erre hivatkoznak.

[S1-01] <http://motka.gyor.hu/file/atch/137/s1-01.jpg>